

Jedan od dokumenata koji su s vremenom stekli mitski status

Njen se naslov moglo čitati i kao deklaraciju o hrvatskom narodu koji njime govori. Isticala je pravo Hrvata da svoj jezik nazivaju vlastitim imenom

PIŠE
**ŽELJKO
IVANJEK**

Danas je, eto, okruglih 50 godina otkako je izišao tjednik **Telegram** - 17. III. 1967. - objavljujući na naslovnoj stranici već kultnu, da ne velim okultnu, Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika.

Bile su to zagrebačke, "jugoslavenske novine za društvena i kulturna pitanja", a donijele su na naslovnici istog broja, mimo Deklaracije, i jednu obljetnicu: 10. godišnjicu smrti Moše Pijade (glavni urednik Mirko Bošnjak).

Deklaracija je jedan od onih dokumenata koji su s prohujalim vremenom stekli mitski status. Njen se naslov, napokon, moglo čitati kao deklaraciju ne samo o jeziku, već i o hrvatskom narodu koji njime govori. Isticala je, napokon, pravo Hrvata da svoj jezik nazivaju vlastitim imenom, jer se službeno zvao hrvatsko-srpski.

U brojnim susljednim tekstovima, u posebnim brojevima časopisa i knjiga isticala se upravo ta i takva dimenzija ovog dokumenta, a zaboravljalo se da se Deklaracija pojavila na vrhu raspravnog vala o ravnopravnosti jezika u ondašnjoj zemlji, što se lijepo vidi iz samog **Telegrama** i prethodnih tekstova o jeziku koje je objavljivao. U njima se jezik i ime jezika i naroda praktično poistovjećuju, bilo pozitivno, bilo negativno.

RADOSNA VIJEST IZ VLADE O kolikoj se neravnopravnosti hrvatskog jezika, dakle hrvatskosrpskog radilo čita se iz tekstova jednog od potpisnika Deklaracije, jezikoslovca Ljudevita Jonkea (Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, 1971.). Na najočiglednijim javnim mjestima, kao što je bila Skupština bivše zemlje ili njezine željeznice, i u medijima prevladala je ekavica i srpskohrvatski, da ne velim srpski.

U jednom tekstu iz **Vjesnika** Jonke je tek 15. VI. 1970. pozdravio "radosnu vijest" iz vlade (zvala se Savezno izvršno vijeće), u kojoj "prvi put jasno čitamo da se u saveznim organima osigurava ravnopravnost ijekavske i ekavske varijante hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog jezika".

Jonke je morao jasno napisati: "Ako postoji hrvatski narod i hrvatska književnost, sasvim je jasno da postoji i hrvatski književni jezik". Što se njega tiče: "Dakle: jedan jezik, ali dva narodna imena za taj jezik koji činjenično i nije jedinstven, nego dvojak".

Drugim riječima, Deklaracijom se neposredno branila ugrožena

opstojnost Hrvata, i to na vrlo konkretnim jezičnim primjerima. U tome nije bilo nikakvog purizma, naprotiv, niti umanjivanja prava ijekavcima srpskog podrijetla, naprotiv. Tko će optužiti, primjerice, jednog od kažnjenih potpisnika Deklaracije, Miroslava Krležu, za purizam?

I Jonke je mislio da "pretjerani purizam može škoditi jeziku". Pisao je, da citiram banalni primjer: "I riječ 'tisuća' i riječ 'hiljada' sa-

i socijalnu pravdu kulminirala je revolucionarnim preobražajem u razdoblju od 1941. do 1945.". Nakon kraćeg uvoda Deklaracija postavlja prvi zahtjev, u ime potpisanih hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i organizacija: "1) Ustavnim propisom utvrditi jasnu i nedvojbenu jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga. U tu svrhu treba izmijeniti formulaciju iz Ustava SFRJ, čl. 131".

KAMEN SPOTICANJA Preskačući konkretne pojedinosti, koje objašnjavaju kako treba izmijeniti formulaciju Ustava, Deklaracija dodaje: "2) U skladu s gornjim zahtjevima i objašnjenjima potrebno je osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad se god radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda potjecali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju".

Možda je baš ta službena upotreba "književnog jezika sredine u kojoj (radnici) djeluju", to priznavanje mjesta pod suncem Hrvatima bilo onaj najveći kamen spoticanja i smutnje, koji je tjerao "naše" i "vaše" u partijsku raspravu oko Deklaracije i hrvatskog jezika i, uopće, službenog jezika, što traje, manje-više, do danas. Situacija nakon purističkog iskustva ratnih i poratnih 90-ih i brojnih isključivosti, na kojima su jezikoslovci jednim dijelom inzistirali, zorno je pokazala zašto je, zapravo, nastala Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. I zašto s jezikom nije išlo, niti ide - na silu.

Tražeci ime i ravnopravnost hrvatskog jezika s jezicima ondašnje zemlje Deklaracija je ostavljala samobitnost drugima. Ali, tražila je, jednako tako, da se poštuje samobitnost hrvatskih govornika. Podrazumijevala je da jezična, kao i svaka druga sloboda za sebe ne može biti na teret drugome.

Iz postjugoslavenske vizure Deklaraciji se, svakako, pridaju značenja s kojima ona nije mogla biti potpisivana. Doduše, politika je više za vratom jeziku nego obratno, ne samo u Hrvatskoj, nego i u cijelom južnoslavenskom svijetu, i to, takoreći, stoljećima. Povjesničar Ivo Banac još je 1984. konstatirao da je Deklaracija oživjela "načela nacionalne suverenosti i jednakosti u ime prava Hrvata da vlastiti jezik nazivaju svojim nacionalnim imenom". No, aktualne jezične rasprave ponekad potvrđuju staru istinu da je bitka za prava jedno, a ostvarivanje tih prava i poštivanje tuđih drugo. 51

Tjedan dana prije objave u Telegramu tekst Deklaracije sastavili su, u prostorijama Matice hrvatske: Miroslav Brandt, Dalibor Brozović, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Slavko Mihalić, Slavko Pavešić i Vlatko Pavletić

svim su dobre hrvatske riječi, pa griješi onaj koji jednu od njih na silu potiskuje". Jezična vizija ovih potpisnika Deklaracije, praktično i nje same, zalagala se za bogatstvo hrvatskog jezika koje su mu jamčili moderni korijeni, od Marulića, Kašića i Belostenca do "Balada Petrice Kerempuha".

PRVI ZAHTJEV Tjedan dana prije objave u Telegramu tekst Deklaracije sastavila je, u prostorijama Matice hrvatske, skupina znanstvenika, književnih i kulturnih radnika, u kojoj su bili: Miroslav Brandt, Dalibor Brozović, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Slavko Mihalić, Slavko Pavešić i Vlatko Pavletić. Upravni odbor Matice hrvatske prihvatio je tekst 13. ožujka 1967. i razaslao ga na potpisivanje. A već 15. ožujka Deklaraciju je potpisalo tadašnje Društvo književnika Hrvatske, pa ubrzo zatim i druge ustanove i institucije (ukupno njih 18).

Prva rečenica Deklaracije glasi: "Višestoljetna borba jugoslavenskih naroda za nacionalnu slobodu